

APUNTS FINALS

Maria Freixanet

Coordinadora del Seminari Ciutats i Persones

Cristina Bigordà

Analista del Programa Ciutats i Persones

El gènere estructura la nostra vida des de la dicotomia home-dona, i ho fa contraposant les característiques de la una al primer. Així s'ha construït històricament, i és per aquest motiu que avui encara sovint entenem com a masculines les característiques de la força, la valentia, la iniciativa i la racionalitat. I com a femenines la dolçor, la debilitat, el consens o el sentimentalisme.

Alhora, el pensament modern s'ha construït a partir del jo penso, el "ego", masculí. L'home ha estat el centre, ha estat equiparat a allò neutre i genèric (el llenguatge n'és un bon exemple), i la dona s'ha construït des de l'alteritat a les característiques masculines. Tal i com diu l'ecofeminista Maria Novo, la imatge de la dona s'ha construït en contraposició a la de l'home, a la imatge principal. Així, allà on ell és racional, ella és irracional. On ell és objectiu, ella subjectiva. Ell fort, ella dèbil. Ell egocèntric, ella cuidadora. Ell públic i visible, ella privada i invisible.

D'aquesta manera, l'espai públic ha estat essencialment un espai masculí, pensat per a l'home. Les activitats masculines es desenvolupaven a l'espai públic (el treball remunerat, la política, etc.), i les activitats femenines es desenvolupaven a l'interior de les llars (el treball domèstic, la cura dels infants, etc.) Tot i l'evident evolució de les relacions de gènere i el trencament de la dicotomia extrema, l'espai públic segueix essent dissenyat des de la "neutralitat", i, per tant, des de l'òptica masculina.

Aquest Seminari Ciutats i Persones està dedicat a l'anàlisi d'aquest espai públic, en concret a l'anàlisi de la seguretat en els pobles i ciutats. Aquest volum parteix de la seguretat a l'espai públic, que té característiques diferents per als homes i les dones, per a després endinsar-se en el terreny de les percepcions, de la por, i en l'anàlisi de com està construïda la urbs per a donar un missatge de por o de confiança a les persones que hi viuen, i especialment a les dones.

Tal i com diu la **Maria Naredo**, la seguretat és un dret fonamental que guarda una estreta relació amb la llibertat (d'expressió, de decisió i de moviment) i amb el dret de les persones a no sofrir violència.

L'enfocament tradicional de la "seguretat ciutadana" la presenta com un bé objectiu i universal i totalment dirigit a la lluita contra la criminalitat als carrers. Així doncs, les polítiques de seguretat pública han estat cegues al gènere.

I és que les experiències i percepcions de la seguretat són molt diferents per a homes i dones. Si incloem la seguretat per a les dones, es trenca la relació directa entre espai segur i absència de crims als carrers. Cal ampliar aquest concepte, omplir-lo de matisos. La seguretat necessita no tant sols de l'absència de comportaments delictius, sinó també de l'absència de comportaments ofensius però no delictius, comportaments que pateixen moltes dones tant a l'espai públic com a l'espai privat (Maria Naredo). Cal treballar tant els espais segurs com les relacions segures.

Val a dir que tenim, per una banda, la realitat de que les dones són objecte d'agressions a l'espai públic (delictives o no delictives) pel sol fet de ser dones, i que per tant aquesta violència contra les dones també s'ha de tenir en compte quan parlem de seguretat pública; i per altra banda tenim la percepció de la possibilitat de patir aquesta agressió. La por.

Pel que fa a la violència real, cal dir que la violència urbana és masculina, essent ells els agressors i essent ells les víctimes en major mesura que no pas les dones. Ara bé, si agafem tant sols les víctimes de fets contra les persones (traient robatoris i demés agressions de tipus material, no personal), les dones pateixen major violència, amb molta diferència. (Veure dades al capítol de l'**Alba Garcia**). Aquesta diferència s'extrema si entrem a parlar de delictes contra la llibertat sexual, i quan parlem de delictes dins l'àmbit familiar. Una de cada quatre dones residents a Catalunya (un 26,6%) ha patit alguna agressió masculista d'especial gravetat al llarg de la seva vida, essent notori l'abús sexual durant la infantesa (Alba Garcia). Per altra banda, també és especialment rellevant el fet que el 20% de les agressions a dones a l'espai públic les realitza un home que és conegut per la víctima, trencant el tòpic de la por al desconegut.

Per altra banda, a la violència real pel fet de ser dona dèiem que cal sumar-hi la percepció d'aquesta violència. Si violen una dona a un carrer

on hi viuen 100 dones, la por no serà per a l'1% de les dones, sinó per al 100%. La percepció de la seguretat és, doncs, també importantíssima, ja que sovint és el que limita la teva actuació, els teus moviments i el gaudi de la ciutat.

La por que genera el sentiment d'inseguretat de les dones comporta el desenvolupament de mesures d'autoprotecció i autolimitació en l'exercici dels seus drets de ciutadania. (Alba Garcia). Les dones estan atentes a per on es mouen, als horaris, a quins carrers agafen, als passos subterranis o culs de sac, a la il·luminació dels carrers, etc. Necessiten autoprotegir-se, i aquest és també el missatge que han rebut: "No surtis sola, et podria passar alguna cosa".

El moviment feminista ha estat qui, davant d'aquest missatge d'autolimitació, s'ha rebel·lat i ha demanat poder sortir soles, poder apropiarse de la ciutat. Tal i com explica la **Isabela Velazquez** al seu capítol sobre les aportacions del feminisme a la ciutat desitjada, va ser el moviment feminista qui va donar les primeres respostes ideològiques i metodològiques al problema. Les pioneres van ser les associacions de dones canadenques, que van haver de fer front a onades de violacions coincidint amb l'entrada massiva de les dones a la Universitat (Isabela Velazquez). A partir de l'any 1992, aquelles associacions de dones van abordar mesures concretes i després grans projectes sobre seguretat urbana per a les dones. A partir d'aquells estudis, vam començar a tenir detectada la magnitud del problema, així com instruments concrets de combat d'aquesta situació d'inseguretat.

Per altra banda, és d'especial gravetat el fet que més d'un 80% de les dones que han patit realment fets que es consideren delictius no ho denuncien (Alba Garcia). Això corrobora l'afirmació de la Maria Naredo de que generalment la seguretat a l'espai públic s'està treballant sense relacionar-la amb la violència objectiva que pateixen les dones. Per a combatre aquesta violència caldrà, doncs, també integrar la lluita contra la violència a l'espai privat amb la lluita contra la violència a l'espai públic. Cal que les dones es sentin segures dins i fora de casa seva.

Amb tot, val a dir que ens enfrontem a un problema sobre el que hi ha poca informació verificada. Tenim un sistema d'informació obsolet, amb

una recollida de dades esbiaixada pel que fa al gènere i poc explotada posteriorment. L'Alba Garcia proposa revisar la recollida, gestió i utilització de les dades policials, i la imprescindible incorporació de la perspectiva de gènere.

Per la seva banda, la Maria Naredo presenta una metodologia per a la detecció dels problemes de seguretat pública amb perspectiva de gènere. Exposa i exemplifica com realitzar una definició d'objectius, la recollida d'informació prèvia i la creació d'indicadors, la planificació del diagnòstic, la recollida d'informació en funció dels indicadors i el treball amb informació qualitativa i quantitativa. Defineix les fonts d'informació, estableix els canals estables necessaris per a la recollida d'informació, presenta la metodologia qualitativa que permetrà anar més enllà de les xifres. Finalment, farà l'anàlisi de la informació, la devolució i sistematització de la mateixa, per acabar mostrant i publicitant els resultats i dissenyant un pla d'acció a partir dels resultats obtinguts. El cicle es tanca amb un seguiment i una avaluació, que més endavant motivaran de nou el mateix procés.

Sabem que parlem d'una temàtica i d'unes polítiques públiques que requereixen de molta complexitat i treball interdisciplinar. I és que s'hi barregen temes socio-culturals, físics i simbòlics molt arrelats. Alhora, quan parlem d'agressions i de la possibilitat de ser agredida, parlem d'una gamma d'activitats i formes de relació que impliquen un alt grau de subjectivitat. En la percepció, doncs, hi té un pes important el factor cultural i el factor psicològic, el micromasclisme i la socialització de gènere, tota aquesta esfera que trenca el binomi públic-privat i que no podem deixar d'anomenar.

Amb tot, la Maria Naredo descriu quatre polítiques públiques diferenciades que es fan imprescindibles per a l'abordatge de la seguretat a l'espai públic amb perspectiva de gènere. Ella parla, primerament, de com intervenir públicament sobre la por. Parla també de la resposta que ha de donar la policia a una situació tant de por com de violència. Parla de la gestió de la ciutat i finalment entra en el que seria pròpiament el disseny de l'espai públic.

En aquest volum ens hem centrat en l'anàlisi d'una sola d'aquestes branques. Cada una d'elles mereixeria l'atenció de tot un Seminari. En

aquest treball col·lectiu ens hem endinsat en el disseny de l'espai públic, en la pota urbanística de la seguretat.

Tal i com diu la **Zaida Muxí**, som completament conscients de que les actuacions sobre el suport físic per augmentar la percepció de la seguretat, per millorar i embellir els entorns habitats i per crear més espais d'apropiació per als veïns i veïnes no són suficients per a solucionar els problemes de la inseguretat. Però també estem convençudes de que els espais, segons com estiguin definits, segons com siguin els seus límits, la seva il·luminació, les activitats que s'hi desenvolupen, segons si estan pensats des de les diferents necessitats d'usuaris i usuàries, podran afavorir aquesta apropiació, aquests sentiment de pertinença i aquesta percepció de seguretat que busquem.

La Carta Europea de la Dona a la Ciutat diu textualment que el disseny i l'organització de la ciutat estan directament relacionats amb la violència que existeix als carrers. Les dones no haurien de ser considerades com les úniques responsables de la seva pròpia seguretat personal.

Al capítol de l'**Ània Pluma** hem pogut repassar diversos casos de transformació de l'espai públic motivada per la millora de la seguretat pública, entre d'altres. L'Ània afirma que hi ha ajuntaments que, tot i no parlar directament de perspectiva de gènere, sí que treballen sobre el concepte de qualitat, d'espais públics de qualitat, i per a molts d'ells en aquest genèric s'hi contempla la seguretat de les dones. Així, tot i que sovint manca el salt a la perspectiva de gènere, sí que s'han realitzat actuacions que milloren la seguretat i la percepció de la seguretat a l'espai públic. Parlem d'actuacions com donar prioritat als trajectes a peu, millora de la il·luminació, eliminació dels culs de sac o racons, evitar que la vegetació sigui un possible amagatall, motivar els fluxos de persones, etc.

En l'anàlisi d'actuacions dutes a terme hem vist que la seguretat s'identifica com un tema a resoldre en qualsevol intervenció a l'espai públic, però que no hi ha una preocupació generalitzada per a donar resposta a les necessitats de les dones en relació a aquest espai públic. El que sí que queda clar als ajuntaments és que quan es té en compte la seguretat en la gestació d'un espai públic, després és un espai més

utilitzat. Les persones són les que fan que un espai públic sigui segur, per tant, s'ha d'aconseguir que l'utilitzi gent, de forma lliure i amb respecte mutu (Ània Pluma). Per altra banda, en aquest disseny de l'espai públic segur també s'ha vist que el límit entre allò públic i allò privat es desdibuixa pel que fa a la seguretat. Un carrer on hi ha comerços a les plantes baixes dona major seguretat que un carrer on no n'hi ha.

Per altra banda, els sis principis de la planificació urbana per a la seguretat a la ciutat, plantejats per Montreal (ciutat pionera en la construcció de ciutats segures per a les dones), orienten la definició d'un espai públic segur, responsabilitzant al disseny de part de la seguretat física i percebuda per les dones.

Als capítols del Col·lectiu Punt 6 hem definit les sis recomanacions sobre com ha de ser l'espai públic (comunitari, visible, vigilat, equipat, senyalitzat i vital) i n'hem posat exemples puntuals a partir de pràctiques urbanístiques d'ajuntaments catalans.

Un espai públic comunitari, responent a les necessitats d'una comunitat. Els espais públics han de ser espais pensats per a fer-hi vida, per a crear relacions veïnals, no per al trànsit d'un lloc a un altre. És el que s'entén per espais pensats per a la quotidianitat. Per a fer-ho, **Adriana Ciocoletto** recomana utilitzar metodologies participatives interdisciplinàries entre l'Ajuntament, l'equip tècnic i la comunitat, ja que és la comunitat la que coneix millor que ningú els dèficits dels espais públics del seu territori.

Un espai públic visible. Parlem de la reducció de la sensació de por que comporta el fet de veure-hi i ser vista, a l'hora de moure's per la ciutat o el poble. Inclou elements com ara la il·luminació dels carrers i dels espais per a vianants, el disseny d'espais amplis on poder visibilitzar l'entorn per on ens movem, i l'eliminació de barreres visuals. També inclou la remodelació d'espais degradats, per exemple, o la creació de camins alternatius als desplaçaments previsibles que poden incrementar la sensació de risc, com ara els passos subterranis o les escales (**Sara Ortiz**). Per altra banda, a aquesta necessitat de veure-hi cal sumar-hi el "ser vista", que té a veure amb el trànsit de persones. La presència de gent als carrers redueix tant la sensació d'inseguretat com el risc real a patir violència. Per aconseguir-ho, el

capítol de la Sara Ortiz opta per la barreja d'usos dels espais públics, per diversificar i incrementar les rutes de vianants còmodes, i per a teixir el territori de parades de transport públic.

Un espai públic vigilat, és a dir, un espai compartit del que se'n té cura col·lectivament. Al capítol de la **Blanca Gutiérrez** veiem que un espai on existeixi una vigilància informal (entre veïns i veïnes, comerciants, etc.) és un espai segur i alhora és un espai de llibertat, ja que els espais on existeix una percepció d'inseguretat són espais on la gent no pot transitar lliurement i per on s'evita passar. Així doncs, seguretat i llibertat es conceben com a conceptes aliats, des d'un punt de vista de gènere. Un espai públic on s'hi barregin els usos (evitant la segregació funcional), amb carrers amb plantes baixes utilitzades (comerços, serveis i equipaments), la peatonalització i l'augment d'espais que propiciïn l'autonomia de nens i nenes i persones dependents, organitzar els equipaments i espais públics de manera que ofereixin activitats diverses per a públics diversos i en horaris diversos, garantir la vigilància als transports públics, pàrquings i passos subterranis, potenciar la interrelació veïnal, construir edificis amb espais de cura i d'oci compartits entre els veïns, etc. Un espai públic segur, per tant, tindrà molt a veure amb els dos punts anteriors: un espai amb comunitat i un espai on veure-hi i ser vista.

Un espai públic equipat. Aquesta recomanació té a veure amb la prioritització de les xarxes quotidianes. Els camins que prenem per a dur a terme les nostres activitats i relacions del dia a dia formen una xarxa entrecreuada de camins, però la planificació urbana molt sovint no ha tingut en compte aquest moviment. Així, i donat que les dones són qui principalment realitzen les tasques privades i de cura, caldrà repensar la ubicació dels equipaments (transports, equipaments públics, etc.) per a crear una xarxa de camins de proximitat, per a que la distància entre la casa, les botigues, l'escola, els serveis de salut, etc, no necessitin de transport privat i no obliguin a realitzar trajectes específics per a una sola funció. El capítol de la **Roser Casanovas** parla d'aquestes distàncies, dels horaris, dels equipaments necessaris, del transport públic, dels camins escolars, etc., per a que el nostre entorn estigui verdaderament equipat al servei d'una comunitat.

Un espai públic senyalitzat. Especialment a les ciutats, és important saber on ets i saber on vas, poder-te situar a l'espai, per tal de moure't amb seguretat. La **Marta Fonseca** explica la importància de la senyalització, de la legibilitat i comprensibilitat de la senyalització, ja sigui per aconseguir reconèixer l'espai públic compartit, ja sigui com a eina per a resoldre conflictes d'ús quotidià. La possibilitat de definir mentalment un carrer abans d'utilitzar-lo, per exemple a partir d'un senyal d'una escola, redueix la percepció d'inseguretat. De la mateixa manera, la senyalització de la ubicació d'algun equipament públic de tipus social, cultural o educatiu no tan sols augmenta la sensació de seguretat sinó que alhora fomenta l'ús d'aquest equipament i, en conseqüència, retroalimenta les recomanacions anteriors; un espai públic amb comunitat, equipat, on ser vista, etc. En el mateix sentit, tenen implicacions de seguretat els semàfors, les prioritats dels carrers, la senyalització de les obres, els creuaments entre vianants i cotxes, etc.

Un espai públic vital, és a dir, gaudir d'un entorn amb vida, moviment, activitat, però sobretot aconseguir un poble o un barri que sigui el suport físic per a la vida quotidiana. La **Tania Magro** presenta una definició d'espai públic vital que inclou tant la seva dimensió física com la social. Per una banda, l'espai públic haurà de complir amb uns paràmetres quantificables que el dotarien de vitalitat, com són les places i altres espais de relació, la mobilitat, la diversitat d'usos, l'escala del municipi, etc, i per l'altra caldrà fomentar el sentiment de comunitat, el caràcter del barri o poble, i la diversitat tant social com d'activitats. Així, aquesta recomanació torna a estar íntimament lligada i de fet recull totes les anteriors. Cal aconseguir una ciutat pròxima, on les persones s'apropiïn dels espais compartits. Els carrers, les voreres àmplies i les places n'han de ser les protagonistes. Cal diversificar els usos dels espais, l'oferta cultural i els equipaments públics. I en el mateix sentit, cal evitar els espais monofuncionals (per exemple, urbanitzacions, centres comercials), de la mateixa manera que cal evitar la segregació de qualsevol classe (calen relacions veïnals multiculturals i interclassistes, que són la base de la integració i la seguretat pública).

En definitiva; avui per avui existeix evidència empírica suficient, i existeix recerca acadèmica suficient, per afirmar que el disseny de l'espai

públic, dels llocs compartits, és clau per a que després s'hi desenvolupin relacions segures. Hem fet preguntes diferents i hem obtingut respostes diferents.

Com diu la Zaida Muxí, la valoració i revelació de les experiències de les dones en l'ús de la ciutat ens permeten que, des de necessitats i dificultats diferenciades, generem noves preguntes en l'equació a resoldre que implica cada projecte urbà i arquitectònic. Així, si les preguntes que ens fem són diferents, les respostes també ho seran.

És així com hem vist, amb aquest any d'estudi, què cal evitar i què cal motivar. Ara sabem que cal evitar els espais de ningú, els espais per on les persones transiten però no hi conviuen, no s'hi relacionen, els espais aïllats. Sabem, també, que un carrer accessible ja no és tant sols un carrer per on s'hi pot passar sense dificultats arquitectòniques. Un carrer accessible haurà de ser també un lloc per on s'hi vulgui passar. Un carrer que les dones no evitin per por. Sabem, també, que necessitem ciutats i pobles diversos. Amb funcions diverses, amb circuits de vianants diversos, amb persones diverses, amb horaris diversos, pensats per a activitats diverses. I sabem, per últim, que hem d'omplir els carrers de gent, que hem de recuperar les xarxes veïnals, que no acceptem la privatització de l'espai públic ni la reclusió de l'activitat quotidiana.

Amb la informació que hem recollit fins al moment podem fer-nos una imatge mental de què és un espai públic segur per a les dones i, de retruc, per a tota la ciutadania. Sabem quin és aquell espai públic on podrem esborrar el "no surtis sola" del nostre inconscient. Allà on realment podrem sortir soles perquè ens hi sentim completament segures. Allà on les dones també seran propietàries d'aquest espai col·lectiu que ha de ser l'espai públic.

Per acabar, dir que aquest volum advoca per l'apropiació de l'espai públic per part de les dones. En la sortida del privat al públic. A partir d'aquest volum, d'aquest estudi, exigim sortir soles, exigim que les dones tinguin dret a l'espai públic. Cal que les administracions públiques treballin pel dret a la seguretat en totes les seves formes. I cal que treballin també per la percepció d'aquesta seguretat.

Emplacem totes les administracions públiques, i molt especialment les administracions locals, a revisar el seu espai públic, aquest escenari on es desenvolupa bona part de la vida de la gent. A assegurar-se que, en el seu paper de servei públic, no estan deixant fora del dret a l'espai compartit la meitat de la seva població.

Aplicar la perspectiva de gènere a l'espai públic vol dir assegurar que homes i dones caminen pel carrer sense sentir por o amenaça. Aplicar la perspectiva de gènere vol dir, doncs, treballar per a un canvi cultural que motivi relacions segures dins i fora de la llar, vol dir dissenyar els elements que conformen l'espai públic de tal manera que permetin una sensació de confiança respecte l'espai, vol dir aconseguir espais amb moviment al carrer, en xarxa, llocs on fer-hi vida i no passar de llarg.